УДК 159.923:314.15-054.73(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.051

Радзіховська Марія Юріївна
студент, Одеський Національний Медичний Університет

Кантарьова Наталія Василівна
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри наркологіх, психіатрії та медичної психології, Одеський Національний Медичний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. У статті представлено результати дослідження посттравматичного зростання у внутрішньо переміщених осіб та його взаємозв'язків із локусом контролю, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом. У дослідженні взяли участь 60 внутрішньо переміщених осіб віком 18–35 років, розподілених на дві вікові групи: 18–25 та 26–35 років. Використано Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), методику оцінювання локусу контролю та Eysenck Personality Inventory (EPI). Для статистичного аналізу застосовано описову статистику, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, критерій Шапіро–Вілка та t-критерій Велча. Статистично значущих зв'язків загального показника посттравматичного зростання з локусом контролю, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом у жодній із вікових груп не виявлено. Міжгрупове порівняння засвідчило статистично значущу відмінність лише за показником локусу контролю, тоді як відмінності за рівнем посттравматичного зростання, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом статистичної значущості не досягли. Отримані результати підтверджують багатофакторний характер посттравматичного зростання та доцільність подальшого аналізу його окремих доменів.

Ключові слова: посттравматичне зростання, внутрішньо переміщені особи, локус контролю, екстраверсія, інтроверсія, нейротизм.

Abstract. The article presents the results of a study of posttraumatic growth in internally displaced persons and its associations with locus of control, extraversion–introversion, and neuroticism. The study involved 60 internally displaced persons aged 18–35 years, divided into two age groups: 18–25 and 26–35 years. The Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), a locus of control measure, and the Eysenck Personality Inventory (EPI) were used. Statistical analysis included descriptive statistics, Spearman's rank correlation coefficient, the Shapiro–Wilk test, and Welch's t-test. No statistically significant associations were found between the overall level of posttraumatic growth and locus of control, extraversion–introversion, or neuroticism in either age group. Between-group comparison revealed a statistically significant difference only in locus of control, whereas differences in posttraumatic growth, extraversion–introversion, and neuroticism did not reach statistical significance. The findings support the multifactorial nature of posttraumatic growth and indicate the relevance of further analysis of its specific domains.

Keywords: posttraumatic growth, internally displaced persons, locus of control, extraversion, introversion, neuroticism.

Вступ

Повномасштабна війна в Україні супроводжується тривалим впливом стресових і потенційно травматичних чинників на цивільне населення. Особливої уваги потребують внутрішньо переміщені особи (ВПО), для яких вимушена зміна місця проживання може поєднуватися із загрозою життю та здоров’ю, втратою звичного соціального середовища, матеріальною нестабільністю та невизначеністю щодо майбутнього.

Поряд із негативними наслідками психотравмувального досвіду сучасні дослідження розглядають можливість виникнення позитивних психологічних змін. Однією з концепцій, що описує цей феномен, є посттравматичне зростання (ПТЗ), запропоноване R. G. Tedeschi та

L. G. Calhoun [1, 2]. ПТЗ визначається як позитивна психологічна трансформація, що може виникати в процесі подолання наслідків складної життєвої кризи та проявлятися у змінах міжособистісних стосунків, сприйнятті нових можливостей, посиленні особистісної сили, цінуванні життя та трансформації духовних уявлень [1, 2].

Дослідження біженців і внутрішньо переміщених осіб свідчать про значну варіативність показників ПТЗ та неоднорідність чинників, пов'язаних із його формуванням. Серед них розглядаються соціальна підтримка, копінг-стратегії, особливості пережитого травматичного досвіду та соціально-демографічні характеристики [3]. В українському контексті також показано можливість одночасного існування посттравматичного стресу та посттравматичного зростання в умовах війни [4].

Окремий науковий інтерес становлять індивідуально-психологічні характеристики, потенційно пов'язані з ПТЗ. До них належать локус контролю, екстраверсія–інтроверсія та нейротизм. Дані попередніх досліджень свідчать про можливі зв'язки окремих компонентів локусу контролю з ПТЗ [5], тоді як роль екстраверсії та нейротизму залишається неоднозначною й може залежати від особливостей вибірки, вираженості посттравматичного стресу та соціальної підтримки [6, 7, 10].

Таким чином, вивчення взаємозв'язків посттравматичного зростання з локусом контролю, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом у внутрішньо переміщених осіб є актуальним для розуміння психологічної адаптації в умовах тривалої війни.

Мета і завдання

Метою роботи є порівняльне дослідження вираженості посттравматичного зростання у внутрішньо переміщених осіб віком 18–25 та 26–35 років і визначення характеру його взаємозв'язків із локусом контролю, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом.

Методи

У дослідженні взяли участь 60 внутрішньо переміщених осіб віком 18–35 років, розподілених на дві рівні за чисельністю групи: 18–25 років (n = 30) та 26–35 років (n = 30). У кожній групі було по 26 жінок та 4 чоловіки. Участь була добровільною; до початку дослідження всі респонденти надали інформовану згоду. Під час збору, опрацювання та представлення результатів забезпечувалася конфіденційність отриманої інформації.

Для оцінювання посттравматичного зростання використовували Posttraumatic Growth Inventory (PTGI) R. G. Tedeschi та L. G. Calhoun [1] в українськомовній версії, представленій у методичному посібнику О. М. Кокуна та співавт. [9]. Локус контролю оцінювали за методикою, розробленою на основі концепції J. B. Rotter [11] та представленою в адаптованому варіанті Є. Ф. Бажина, Є. А. Голинкіної та А. М. Еткінда [13]. Для оцінювання екстраверсії–інтроверсії та нейротизму застосовували Eysenck Personality Inventory (EPI) [12] в адаптації А. Г. Шмельова [14].

Для статистичного опрацювання даних використовували методи описової статистики, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (ρ), критерій Шапіро–Вілка та t-критерій Велча для незалежних вибірок. Кореляційний аналіз проводили окремо для кожної вікової групи; статистично значущими вважали відмінності та зв'язки за $p < 0,05$.

Результати та обговорення

Описові показники та результати міжгрупового порівняння наведено в табл. 1. Середній рівень посттравматичного зростання був дещо вищим у групі 26–35 років, однак ця відмінність не досягла статистичної значущості ($p = 0,198$). Статистично значущу міжгрупову відмінність виявлено лише за показником локусу контролю ($p = 0,046$): у групі 18–25 років

його середнє значення було вищим. За показниками екстраверсії–інтроверсії та нейротизму статистично значущих відмінностей між групами не виявлено.

Таблиця 1

Описові показники та результати міжгрупового порівняння

Показник	18-25 років, M ± SD	26-35 років,M ± SD	t	p
Посттравматичне зростання	65,90± 19,42	71,90 ± 16,14	-1,301	0,198
Локус контролю	24,63±4,43	22,27±4,56	2,038	0,046
Екстраверсія-інтроверсія	10,97±3,21	12,07±3,18	-1,333	0,188
Нейротизм	15,07±3,69	14,67±3,84	0,411	0,682

За результатами критерію Шапіро–Вілка статистично значущих відхилень від нормального розподілу досліджуваних показників не виявлено (усі $p > 0,05$).

Кореляційний аналіз не виявив статистично значущих зв'язків між загальним показником посттравматичного зростання та досліджуваними індивідуально-психологічними характеристиками. У групі 18–25 років коефіцієнти кореляції становили: локус контролю — $\rho = 0,143$ ($p = 0,451$), екстраверсія–інтроверсія — $\rho = 0,046$ ($p = 0,808$), нейротизм — $\rho = 0,033$ ($p = 0,865$). У групі 26–35 років відповідні значення становили $\rho = 0,195$ ($p = 0,301$), $\rho = 0,031$ ($p = 0,872$) та $\rho = -0,172$ ($p = 0,364$).

Отже, у межах досліджуваної вибірки локус контролю, екстраверсія–інтроверсія та нейротизм не мали статистично значущого зв'язку із загальним рівнем посттравматичного зростання. Водночас між віковими групами виявлено статистично значущу відмінність за показником локусу контролю.

Обговорення

У досліджуваній вибірці середній показник посттравматичного зростання був дещо вищим у групі 26–35 років, однак статистично значущої міжгрупової відмінності не виявлено. Це узгоджується з даними систематичного огляду V. Pop та співавт., де зв'язок віку з ПТЗ виявився неоднозначним і значною мірою залежав від характеристик вибірки та контексту пережитого досвіду [3].

Статистично значущу міжгрупову відмінність виявлено лише за показником локусу контролю: у групі 18–25 років його середнє значення було вищим. Водночас локус контролю не мав статистично значущого зв'язку із загальним рівнем ПТЗ у жодній із груп. Такий результат свідчить про те, що відмінності у суб'єктивному контролі не обов'язково супроводжуються відмінностями у вираженості посттравматичного зростання. У дослідженні A.-C. Paunescu та співавт. також показано, що окремі компоненти локусу контролю можуть по-різному асоціюватися з ПТЗ, тоді як внутрішній локус контролю не був значущим чинником загального ПТЗ у фінальних моделях [5].

Щодо екстраверсії–інтроверсії та нейротизму, статистично значущих міжгрупових відмінностей і кореляцій із загальним показником ПТЗ не виявлено. Попередні дослідження демонструють неоднорідні результати: вища екстраверсія в окремих вибірках була пов'язана з більш вираженим ПТЗ [6], а її зв'язок із ПТЗ міг залежати від посттравматичного стресу та соціальної підтримки [7, 10]. Нейротизм, своєю чергою, у попередніх роботах частіше був пов'язаний із негативними посттравматичними реакціями, ніж із самим посттравматичним зростанням [6, 7].

Отримані результати підтримують уявлення про ПТЗ як складний багатофакторний процес, який не може бути пояснений окремою особистісною характеристикою. Відсутність значущих зв'язків із загальним показником PTGI не виключає можливості більш

специфічних асоціацій з окремими доменами посттравматичного зростання, що визначає перспективу подальших досліджень.

Висновки

У дослідженні не виявлено статистично значущих зв’язків загального показника посттравматичного зростання з локусом контролю, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом у жодній із двох вікових груп. Статистично значущу міжгрупову відмінність встановлено лише за показником локусу контролю, тоді як відмінності за рівнем ПТЗ, екстраверсією–інтроверсією та нейротизмом статистичної значущості не досягли. Отримані результати свідчать про багатофакторний характер посттравматичного зростання та доцільність подальшого аналізу його окремих доменів і можливих опосередкованих психологічних механізмів.

Список використаних джерел

1. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the Positive Legacy of Trauma. Journal of Traumatic Stress. 1996. Vol. 9, No. 3. P. 455–471. DOI: 10.1007/BF02103658
2. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. Psychological Inquiry. 2004. Vol. 15, No. 1. P. 1–18. DOI: 10.1207/S15327965PLI1501_01
3. Pop V., Williamson C., Khan R., Leightley D., Fear N. T., Dyball D. Post-traumatic growth in refugees and internally displaced persons worldwide: systematic review and meta-analysis. European Journal of Psychotraumatology. 2025. Vol. 16, No. 1. Art. 2500885. DOI: 10.1080/20008066.2025.2500885
4. Bocharnikova Y., Patsaluyeva L., Stanislavoviene J., Jakubauskiene M., Berzanskyte A. The double-edged impact of war: PTSD and post-traumatic growth among Ukrainians. European Journal of Public Health. 2025. Vol. 35, No. Suppl. 4. P. ckaf161.874. DOI: 10.1093/eurpub/ckaf161.874
5. Paunescu A.-C., Kvaskoff M., Delpierre C., Delrieu L., Jacob G., Pannard M., Préau M. The influence of locus of control, coping strategies and time perspective on post-traumatic growth in survivors with primary breast cancer. BMC Psychology. 2025. Vol. 13. Article 42. DOI: 10.1186/s40359-025-02353-4.
6. Owens G. P. Predictors of Posttraumatic Growth and Posttraumatic Stress Symptom Severity in Undergraduates Reporting Potentially Traumatic Events. Journal of Clinical Psychology. 2016. Vol. 72, No. 10. P. 1064–1076. DOI: 10.1002/jclp.22309
7. Karanci A. N., Işıklı S., Aker A. T., Gül E. İ., Erkan B. B., Ozkol H., Güzel H. Y. Personality, posttraumatic stress and trauma type: factors contributing to posttraumatic growth and its domains in a Turkish community sample. European Journal of Psychotraumatology. 2012. Vol. 3, No. 1. Art. 17303. DOI: 10.3402/ejpt.v3i0.17303
8. Arnett J. J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist. 2000. Vol. 55, No. 5. P. 469–480. DOI: 10.1037/0003-066X.55.5.469
9. Кокун О. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О., Олійник В. О. Діагностика психологічних змін у військовослужбовців в умовах війни : методичний посібник. 7БЦ. 2025.
10. Jia X., Ying L., Zhou X., Wu X., Lin C. The Effects of Extraversion, Social Support on the Posttraumatic Stress Disorder and Posttraumatic Growth of Adolescent Survivors of the Wenchuan Earthquake. PLoS ONE. 2015. Vol. 10, No. 3. P. e0121480. DOI: 10.1371/journal.pone.0121480
11. Rotter J. B. Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. Psychological Monographs: General and Applied. 1966. Vol. 80, No. 1. P. 1–28. DOI: 10.1037/h0092976
12. Eysenck H. J., Eysenck S. B. G. Manual of the Eysenck Personality Inventory. University of London Press. 1964.
13. Ставицька С. О., Кутішенко В. П. Взаємозв'язок локусу контролю та навчальної мотивації студентів-психологів. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2024. № 25 (70). С. 72–80. DOI: 10.31392/UDU-nc.series12.2024.25(70).08

14. Мірошниченко О. А. Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації. Національний університет «Острозька академія». 2023.